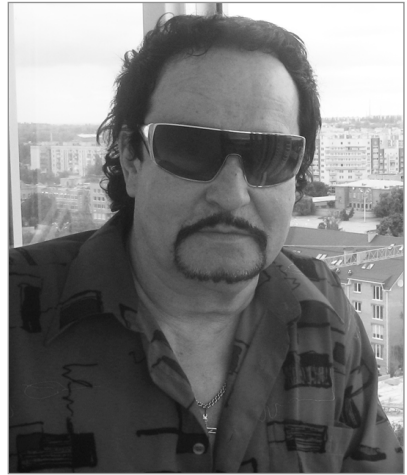

НЕКРОЛОГ

“...ЧАС ПОЛАМАВСЯ НА ТВОЄМУ БЕРЕЗІ” СУМУЮЧИ ЗА ЮРКОМ ПОКАЛЬЧУКОМ

Я ще чую його голос. Невідомо, чи він мене чує, бо на його березі раптово, несподівано й жорстко поламався час. І не тільки його час, а й наш із ним. Спільний. Розпочатий ген ще в шістдесятих роках минулого століття в місті Луцьку. Місті його юності, бо Юрко народився неподалік — у місті Крем’янці Тернопільської області. В якому році? Не любив, щоб його розпитували про вік. Жив за біологічним часом. Принаймні на десять років молодшим почувався. А з’явився на світ у 1941 році. Не пригадую, здається, років десять тому я казав: “Юрко, не грайся з Долею. Не дратуй її — це небезпечно”.

Фізичне життя його мало біологічний вимір, і за цим біобарометром Юрко визначав стиль і характер свого несамовито інтенсивного переживання себе і світу. Енергії йому вистачало. Не вистачало часу. І Юрко його позичав у майбутнього. Чи не тому його час несподівано жорстко зупинився — рідко хто так жадібно поглинає майбутній час, який має належати іншим. “Вже котрий десяток міняю, міняю свої на інші...”

Колись так признавався. Міняв свої старші літа на молодші — на інші, щоб жити і творити в інших часових вимірах.

Мені не треба майже нічого
Тільки віри
І певності духу.

Не зовсім так. Потребував багато. Неймовірно багато. Знань, подорожей, пригод, вражень, мов, книжок, жінок, друзів, слави, епатажних перевтілень, міфологізацій...

Я жив стрілою...

Ага, Луцьк. Початок шістдесятих. На швейній фабриці два тенісних столи. Чорнявий, схожий на цигана хлопчина бісом гасає біля столу, весь час нападає, шаленіє від програшу, знову налітає вихором... Це не гра, а якийсь божевільний танець біля тенісного столу технічно ще недосконалого авантюриста. Позналилися. Вивчає в Ленінграді східні мови. Ого! Вражає. Зараз у батьків на канікулах. Кілька тижнів — разом. Волейбол на лузі біля Стиру. Засмаглий, торс — хоч ліпи Давида. Запальний і невтомний, гасає лугом. Вечорами на танці або на “болото” — це танцмайданчик в парку імені Лесі Українки, або в Будинку офіцерів, на стадіоні, в Будинку культури. У моді — чарльстон. Юрко в танцях — король. Нема йому пари. Хто здатний витримати його божевільний темп. Ноги, мов птахи, шаленіють у божевільному ритмі над підлогою. Він увесь у ритмах, у звуках. Це його стихія. Із таким же шаленим натхненням штовхає штангу, грає гирями...

Далі — аспірантура в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка, наше листування (я в Ленінграді на суднобудівному заводі працюю трубозгинальником), відвідування Юрка в аспірантському гуртожитку по вулиці Ежена Пот’є, розмови за кавою, яку він варив у “джезві” — чорному горнятку з ручкою. Рекомендує мене докторові філологічних наук Ігореві Дзевєріну. Одне слово, опікується мною, радить, як себе вести із директором Інституту, грізним Миколою Шамотою: “Слухай, старий, у тебе джентльменський набір:

із робітників — раз, вступив у партію “за Нарвською заставою”, у колісці пролетарської революції, дописуєш книжку про історію комсомольської організації свого заводу... Все необхідне є. Правда, КДБ візьме зразу за яйця, але ти не бійся. Ти партійний — а для них це головне. І з Пітера”.

Говорить Юрко швидко. Ковтає час жадібно і з насолодою — йому не терпиться вхопити все і зразу від життя. Пише також швидко. І багато. Друкується чи не в кожному літературному журналі України — у “Всесвіті”, “Жовтні”, “Дніпрі”, “Вітчизні”, “Радянському літературознавстві”, “Українському театрі”, “Друзі читача”, у “Літературній Україні” та “Радянській Волині”, у російських журналах “Молодая гвардия”, “Иностранная литература”, “Дружба народов”. Юрко Покальчук знаний як літературний критик, перекладач з англійської, хінді, іспанської, польської, урду... Знає індонезійську... Розповідає про своє життя як перекладача при радянських військових спеціалістах в Індонезії. Як завжди, усе в нього з пригодами, з ризиком, авангардними “зальотами”.

Захищає кандидатську дисертацію, видає монографію “Самотнє покоління. Молодь і теорія відчуження в сучасній літературі США” (1972). Наш тодішній приятель, філософ і поет Володя Карабут зразу ж переназвав книжку Юрка “Шамотнє покоління”.

Так, Юркові в Інституті було нелегко. Покровитель його, науковий керівник — видатний історик зарубіжної літератури Дмитро Затонський не в милості у Миколи Шамоти. Але Юрко не страждає. Наказали переключитися на дослідження латиноамериканської літератури — нема проблем! Треба досліджувати тему робітничого класу в романі капіталістичних країн — будь ласка, але заодно він досконало вивчить іспанську мову, перечитає видатних романістів Латинської Америки, почне їх перекладати, пропагувати — і напише монографію “Латиноамериканська проза”.

... Луцьк. Я в Юрка вдома. Поважний батько Володимир Феофанович. Старший викладач Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки. Учень Миколи Зерова. Дивом уникнув репресій. Ходу не дали. Ні захиститися, ні публікуватися. Мати — красуня, привітна Оксана Павлівна. Брат Ярослав. І ще зовсім малий Олег. Брат. Я тоді багато чого не знав про долю родини Покальчуків. Особливо про батька. Згодом Юрко передасть багато матеріалів із родинного архіву до відділу рукописних фондів Інституту літератури.

У 1977 році Юрко полишає Інститут. Переходить на творчу роботу.

Будуть веселі, наповнені шумом і гамом — голосами його друзів, гостей із-за кордону вечори в його однокімнатній квартирі на Русанівці, будуть його від’їзди і приїзди з Нікарагуа, США, Франції... В яких країнах він не побував! Писав новели, оповідання, романи, вірші, перекладав Лорку, Гемінгвея, Кортасара, Борхеса, Амаду, Рембо, Кіплінга, Хіменеса... Навіть співав. Без особливого успіху. Але йому хотілося співати пісні на свої слова, на слова улюблених поетів — чому б ні?

Таки “доконав” свій творчий проект “Вогні великого міста” за участю музикантів “Мертвого півня” й “Плачу Єремії”. Натхненно речитативом вивідав під музику свою поезію — свою душу.

Юркові всього так було мало. Мало простору для самореалізації. Не цурався найдрібніших справ. Якщо просили зробити, допомогти, взятися й витягти.

В Інституті літератури був і в народній дружині, і обирався головою спортбюро профкому, був частим гостем редакції інститутського журналу, знайшов там однодумців і друзів, потім — поза Інститутом, очолював іноземну комісію Національної спілки письменників України, узявши участь разом із шведськими та грецькими письменниками в організації круїзу “Хвилі Чорного моря” (1995). Три роки, із 1997 по 2000 рік, був президентом Асоціації українських письменників. Творча молодь його любила. Любила “дядю Юру”, “Покаля”, “Пако”, “Пако Фернадеса” за його доброту, енергійність, творчий авантюризм, відвертість і сміливість.

“Пако — людина без часу. Поруч із ним ніколи не знаєш, скільки йому років чи скільки років тобі. Почуваєшся на рівних. Спілкування з ним комфортне”, — признавався

Юркові Покальчуку Любко Дереш.

“Слухай, старий, давай нарешті поїдеш зі мною до моїх хлопців — у Прилуцьку виховну колонію, — згадую, у червні 2007 року говорив мені Юрко. — Ти не уявляєш, як це буде цікаво. Шістнадцятий фестиваль самодіяльної творчості засуджених “Червона калина”. Я ж тобі давав наш журнал “Горизонт”. Бачив, які вірші, які пісні пишуть мої хлопці. Будуть на фестивалі вони читати свої вірші, співати, танцювати. Я придумав такий девіз для фестивалю — для цієї частини: “Несе крізь час ріка книжкова скарби українського слова”.

Не поїхав. Чомусь. Тепер дуже жалкую. Хоча від Інституту передали для вручення переможцям призи. А Юрко “своїм хлопцям”, неповнолітнім колоністам, віддав майже 20 років. Редагував журнал “Горизонт”, опікувався долею тих, хто відбув покарання, відвозив речі, які збирав у себе на квартирі, шукав кошти на придбання сценічних костюмів... Їх усіх — 350 ув’язнених неповнолітніх — вважав своїми дітьми. Як і свою доньку Оксану. Нарівні.

Я, здається, читав усе, що Юрко Покальчук написав — від книги оповідань “Хто ти?” 1979 року видання, роману “І зараз і завжди...” (1981), “Кольорові мелодії”, “Кава з Матагальпи”, “Великий і малий”, “Шабля і стріла”, “Химера”, “Те, що на споді”, “Двері в...”, “Озерний вітер”, “Інший бік місяця”, “Інше небо”, “Одісей, батько Ікара”, “Вони кажуть”, “Час прекрасний”, “Таксі блюз”, “Заборонені ігри”, “Паморочливий запах джунглів”, “Хулігани”, “Окружна дорога”, “Не наступайте на любов...”, “Кама Сутра”. І остання книжка, що вийшла на сороковини — “Анатомія гріха” із знаковим твором про долю Митця — “Антологія гріха”...

Не все у творчості цього “еротомана”, автора сороміцьких історій, епатажно відвертих повістей і романів мною сприймалося — я це Юркові говорив, але він із посмішкою відводив мене від цієї теми. “Головне, молоді подобається. Я вивертаю те, що кожен має “на споді”, про що знає, але боїться чи соромиться говорити. Навіть не наважується сам собі признатися. Знаю, про мої “еротичні” речі не хочуть писати, але чомусь хочуть їх читати. Ти про це подумай, старий”, — казав мені якимось під час випадкової зустрічі у “трубі” під Хрещатиком Юрко, підписуючи “фоліантську” “Кама Сутру”: “Миколі Жулинському — давньому другу — якнайщиріше — з теплом і світлом Ю.Покальчук. 3.07.2007 р. Київ”. І згадав чомусь моє післяслово до його роману “І зараз і завжди...”, опублікованого в журналі “Дніпро” (№ 9, 1979).

Це був перший роман Юрка Покальчука, присвячений громадянській війні в Іспанії. Нещодавно я відшукав це післяслово під назвою “Дорога, довжиною в життя” — мені було цікаво, що я тоді написав про цей твір мого друга.

“Роман Юрія Покальчука своєрідний за формою, динамічний, гостросюжетний, із різними “перепадами” стилю. У ньому зливаються епічна й лірична основи. Елегійний тон розповіді може різко “збиватися” суворо-поспішними, тривожними інтонаціями, “переводитися” в річище внутрішнього монологу, розвиток подій може переповідатися самим героєм, діалоги іноді переходять в монодіалоги, в яких запитання-відповіді прочитуються в розповіді героя”.

Не певен, що моє післяслово Юркові тоді припало до душі, але він пам’ятав, що я назвав його роман оригінальним і своєрідним. Та не це головне. Роман завершується циклом віршів, авторство яких Юрко Покальчук “приписав” головному героєві твору — Андрієві Шкодї. Перечитав я ці вірші вже іншим зором. Внутрішнім. Зболеним від усвідомлення, що “час — проклятий людоджер” умчав у минуле його, натхненного коханця життя. Вірш називається “Коханці”.

Не можу без. Життя одне. Віддай себе. Забудь про всесвіт.
Вчорашній день минув уже, і нас неспокій стереже,
Зламай кайдани, досить жертв, бо час — проклятий людоджер —
Умчить в минуле, все мине, і ранок — сіра безвість.

А далі? Далі ще два чотирирядки, в яких випрозорується думка про “неприйдешність майбуття”.

* * *

Чорний щем за Юрком Покальчуком пересікають сполохи білого світла – спогади (уже спогади?) про його дивовижну залюбленість у Слово. Слово було кольором його буття. Буття як щоденного творчого переживання слова.

За чорно-білим днем
Колір мого буття
За чорно-чорним днем
Каяття. (“Знайди себе”)

Чорний четвер четвертого вересня, коли я відвідав Юрка в лікарні із художником-кольорописцем Стефаном-Арпадом Мадяром, був для мене чорно-білим днем каяття. Я дивився на мого друга, зосередженого в пошуках у комп’ютері есею “За гранями слова”, дивувався його мужності духу й відчував невимовну вину за те, що так рідко з ним зустрічався, що не часто ділився своїми враженнями від його нових книжок, його поезій, пісень... А Юрко наче утверджував своє духовне кредо: “Під ворохобний щем / Не опускай рук”.

Нарешті він знайшов цей текст, і я прямо з комп’ютера почав його вголос читати. Читав і не міг уявити, не міг повірити, що письменник на порозі свого небуття написав цей есей, дивовижно точний у сприйнятті творчого проекту Стефана Мадяра, який полягає у відкритті через поетичне світобачення України в кольорах, у барвах, затаєних в образах, у художніх текстах.

Це була перша редакція есею “За гранями слова”, бо я бачив, що Юрко поривався щось уточнити, чіткіше сформулювати. То ж під цим його текстом стоїть дата останньої редакції: “9 вересня 2008 р.” Його не стало на цьому чорно-білому світі в ніч із 10 на 11 вересня.

А я тепер гадаю, коли Юрко написав цей тривожно передчувальний вірш.

Гасне мовчки моє сонце, вже горить йому недовго...
Повертається на вечір, довгий день мина!
А довга дорога, довга – ген від пічки до порога,
А надворі вже тепло минуло і прийшла зима.

... Я дивився на усміхненого Юрка, який смакував портвейном 1951 року – дорогим колекційним вином, що його приніс Стефан Мадяр, і радів із того, що в такому критичному для власного життя стані він цим есеєм так щиро порадив за творчий успіх нашого угорця-українця. “Це дивовижне відчуття – раптом бачити цілу Україну в кольорах...” – повторив Юрко свої слова із есею “За гранями слова”. І справді, треба ж так подивитися на творчість Шевченка, Стефаніка, Симоненка, Миколи Вінграновського, Василя Стуса, Ліни Костенко, щоб тобі відкрилася так кольорова гама, в якій затаєна велика таємниця поетичної душі та кольоросимволіка всієї української землі. Юрко Покальчук відчував і переживав цю магію кольорового “очуднення” слова, тому він так натхненно сприйняв творчий проект Стефана Мадяра: витворити кольоростичну карту України. Уявляю, яке буйство кольорів, барв, відтінків заграє на цій карті, які настрої і почуття охоплять кожного, хто роздивлятиме цю незбагненну гру кольорової енергії української землі та української нації. На жаль, цієї кольоростичної панорами України вже не побачить Юрко Покальчук. А він так чутливо сприймав кольори і звуки рідного краю і рідного слова.

Знову осінь. Отямлення з літа спокійно-журливе.
Жовте листя в садах, і різкішає вітер,
Наче сумніви наші, наче хвиля морського відливу,
Важко пада на землю охолоне сонячне світло.

Юрко до останніх свідомих годин життя творив. І цей есей “За гранями слова” був його останнім завершеним творчим актом: гірко про це говорити, боляче згадувати, але ми безсилі перед Долею. Юрко це усвідомлював. Тому й заповідав:

І коли хтось відходить, прощай йому, не марнуючи слів.

Микола Жулинський

ВІКТОР ГРИГОРОВИЧ БЕЛЯЄВ

У вересні цього року пішов із життя багаторічний науковий працівник Інституту літератури Віктор Григорович Беляєв. Він народився в селищі Даурія Читинської області. У 1940-і роки переїхав з батьками до Львова, де закінчив школу, потім відділення російської мови й літератури Львівського університету. З 1952 по 1954 роки навчався в аспірантурі в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка, у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Історичний роман О. Толстого “Петро Перший”. З цього року він плідно працював переважно у відділі російської літератури, в інші роки, виконуючи різні відповідальні завдання Інституту, у відділі теорії літератури та відділі інтернаціональних зв'язків української літератури. Плідну наукову роботу Віктор Григорович завжди вдало поєднував з активною науково-організаційною діяльністю. З 1958 по 1962 р. був ученим секретарем Інституту літератури. У 1970-і роки кілька років керував сектором взаємозв'язків літератур народів СРСР у відділі російської літератури та аналогічним сектором у відділі теорії літератури. У 1973-1979 роках працював головним редактором журналу “Радянське літературознавство” (тепер “Слово і Час”). У ці ж самі роки був головою редколегії і фактичним організатором літературно-критичного огляду, що видавався щороку й мав саме таку назву “Рік 1973”, “Рік 1974” і т. д.

Коло наукових інтересів В.Г.Беляєва було широким. Його насамперед цікавила література сучасна, як російська, так й українська. Йому належить низка статей про російський та український історичний роман у журналах “Радянське літературознавство”, “Дніпро”, “Вітчизна”, “Всесвіт”, у “Літературній газеті” та ін. Узагальнювальним був розділ про жанр історичного роману в колективній праці “Питання української радянської літератури” (1955 р.). У коло наукових зацікавлень Віктора Григоровича ввійшли своєю творчістю Н.Рибак, Ю.Мушкетик, А.Хижняк, Ю.Смолич. Фундаментальними були літературні аналітичні портрети Н.Рибача в колективному двотомнику “Літературні портрети” та “Українські радянські письменники”, С.Тудора в колективній монографії співробітників